

УДК 338

О.С. БЛИК, старший преподаватель, аспирант

Бердянський державний педагогічний університет, г. Бердянск

ЕКОЛОГІЧНИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НА ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВАХ УКРАЇНИ: ЗМІСТ ТА СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

Рассмотрено содержание и сущность понятия экологический менеджмент и перспективы его приложения и внедрения на предприятиях Украины.

Розглянуто зміст та сутність поняття екологічний менеджмент та перспективи його застосування та впровадження на підприємствах України.

Постановка проблеми

Еколого-економічна криза, що поглиблюється в Україні, істотно утруднює вирішення чисельних проблем становлення ринкових відносин в державі оскільки екодеструктивний вплив з боку суб'єктів виробничо-господарської діяльності набуває катастрофічно швидких темпів. Існуюча система вітчизняного екологічного управління не відповідає сучасним вимогам, тому потребує якісної перебудови економічного інструментарію екологічного регулювання, розробки ефективного економічного механізму екологобезпечної діяльності, одним з основних елементів якого є ефективна система екологічного менеджменту промислових підприємств. У цьому зв'язку загострюється необхідність дослідження такого питання, як екологічний менеджмент виробничих систем у специфіці перехідної економіки, що набуває особливої актуальності в умовах бюджетного дефіциту, коли інвестування програм екологічної політики підприємств та управління екологічною безпекою є вкрай обмеженим. В усьому світі сьогодні досить широко постає питання екологічної безпеки підприємств. Стабільне функціонування, зростання економічного потенціалу будь-якого підприємства в умовах ринкових відносин багато в чому залежать від наявності надійної системи екологічної безпеки. Проблема правового регулювання становлення і здійснення екологічного менеджменту в Україні і досліджується в цій статті.

Виділення невирішеної проблеми

З переходом нашої країни на ринкову модель розвитку, в українській термінології з'явилися невідомі раніше слова: менеджмент, маркетинг, аудит, консалтинг, бенчмаркінг тощо. Ці терміни здебільшого запозичені з англійської мови і визначають інститути, характерні для країн з розвинутою ринковою економікою. Разом з ними до законодавства України й у науковий обіг проникнув термін «екологічний менеджмент». Цей термін одразу увійшов у моду, і науковці різних галузей знань, активісти громадських екологічних організацій активно його вживають, вкладаючи в нього кожен свій зміст.

Аналіз останніх статей та публікацій

В Україні правові аспекти екологічного менеджменту практично не досліджені. Окремі аспекти екологічного менеджменту опрацювали: Погрібний О. О. (у частині екологічного оподаткування підприємств), Андреев В. І. (в аспекті правового забезпечення екологічної безпеки), Кашенко О. Л. (фінансові аспекти екологічного менеджменту).

Оскільки саме поняття екологічного менеджменту прийшло до нас з-за кордону, де воно досліджене детальніше, ми визнали за доцільне використати також концепції екологічного менеджменту Гранта Леджервуда, Єлизавети Стріт та ін. закордонних авторів.

Враховуючи ті, що проблеми екологічного менеджменту Російської Федерації та України є багато в чому подібними, нами було використано також праці російських

дослідників, серед яких найбільше цю проблему досліджував Серов Г. П. [4]. Але це були лише дослідження окремих аспектів екологічного менеджменту, ми ж спробуємо комплексно розглянути цю проблему саме з крапки зору правового регулювання.

Мета статті. Розглянути зміст та сутність поняття екологічний менеджмент та перспективи його застосування та впровадження на підприємствах України.

Завданнями дослідження є:

- 1) опрацювати правове поняття екологічного менеджменту;
- 2) визначити систему екологічного менеджменту;
- 3) описати сучасний стан правового регулювання екологічного менеджменту;
- 4) окреслити проблеми правового регулювання екологічного менеджменту та шляхи їх подолання.

Результати дослідження

Назріла екологічна криза значною мірою зумовлена стихійним, практично некерованим на планетарному рівні і недостатньо регульованим на вужчих рівнях процесом взаємодії людини і суспільства із середовищем мешкання. По суті, в цьому процесі реалізується стратегія споживчого ставлення до навколишнього середовища, домінує егоїстична складова природи людини.

Екологічна безпека – це складова глобальної і національної безпеки, тобто такого стану розвитку суспільних відносин в галузі екології, при якому системою державно-правових, організаційних, науково-технічних, економічних та інших соціальних засобів забезпечується регулювання екологічно небезпечної діяльності, режим використання природних ресурсів, охорона природного навколишнього, безпечного для життя та здоров'я людей, попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для природних систем та населення [13, с.241].

Екологічні проблеми породжені неузгодженістю економічної, демографічної та природно-ресурсної сторін процесу економічного розвитку, які формуються на національному рівні з наступним розвитком цих тенденцій у глобальному масштабі та утворенням синергічних ефектів. Перспективи економічного зростання, у контексті теорії сталого розвитку, пов'язують з вирішенням глобальних проблем збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Досягти цього можна шляхом реалізації таких векторів розвитку:

- інтернаціоналізації екологічних зовнішніх витрат як процесу повсюдного поширення ідеології екологізації виробництва;
- оптимізації структури споживання у масштабі суспільства, окремих країн та верств населення, а отже, і структури виробництва, динаміки чисельності населення та економічного зростання, тобто йдеться про зростання фактичних економічних потреб насамперед фізіологічних, які набувають форми задоволеного платоспроможного попиту на продовольчі та інші товари, без яких неможливе існування людини;
- становлення ідеології виробничого ресурсозбереження та впровадження сумісних з особливостями та місткістю природного середовища технологій, проведення оцінки ресурсомісткості та екологічної небезпеки вироблених продуктів протягом їх життєвого циклу (проектування – виробництво – використання – утилізація), зростання цільових затрат природоохоронного призначення;
- зміни спрямованості суспільної свідомості й розвитку інформаційного обміну [7, с.66].

Для сучасного етапу розвитку економіки України, яка впритул підійшла до реальної інтеграції у міжнародний економічний простір основними позиціями зниження напруженості екологічних проблем стануть:

- мінімізація екологічного ризику шляхом включення природного капіталу до механізму ціноутворення;
- раціоналізація структури попиту і споживання всередині країни, формування масової екологічної свідомості;
- зміна структури і подальший розвиток національного виробництва у напрямі

екологізації, а також формування експортної спеціалізації економіки та визначення можливої частки ринку екологічно чистої продукції;

– товарообмінні операції з іншими країнами та захист внутрішнього ринку від небезпечних для навколишнього середовища, життя і здоров'я споживача товарів [15, с.153].

Система екоменеджмента в Україні визначається, формується і регламентується Законом України «Про охорону навколишньої природного середовища», що прийнятий ще в 1991 році. В даний час до нього вже зроблені виправлення, що передані уряду України. Ці виправлення враховують законодавчі закріплення екологічного аудита.

Згідно з економічним словником, екологічний менеджмент – система управління навколишнім середовищем (система екологічного менеджменту – СЕМ) частина загальної системи управління, що включає організаційну структуру, діяльність із планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методики, процеси і ресурси для розробки, здійснення й аналізу екологічної політики.

На відміну від управління, екологічний менеджмент – це ринково орієнтований механізм, а не інструмент державного управління. Метою екологічного менеджменту є пошук забезпечення найбільш конкурентноздатних рішень у сфері керування природоохоронною діяльністю.

Предметом екологічного менеджменту виступають природоохоронні та ресурсозберігаючі напрямлення діяльності підприємства, а також виготовлення продукції чи послуг. При цьому, метою екологічного менеджменту є мінімізація негативних впливів діяльності на навколишнє природне середовище [14, с.23].

У процесі проведення екологічного менеджменту необхідно, насамперед, глибоко проаналізувати техніко-економічну й фінансову ситуацію. Перше питання, на яке необхідно знайти відповідь, – це визначити (встановити) вид продукції, який вироблятиме підприємство для відновлення свого потенціалу та нормального функціонування. Цьому передують аналіз усіх напрямів діяльності підприємства за критерієм конкурентоспроможності продукції (ціна, якість), ринкової частки, структури витрат і прибутковості. Друге питання – забезпечення економічної безпеки підприємства. Цьому процесу передують забезпечення платоспроможності (поточна безпека), забезпечення ефективності використання ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності (тактична безпека), можливість забезпечення виживання в нинішніх умовах нестабільної економіки (стратегічна безпека). Метою безпеки є не тільки захист здоров'я населення, але і захист навколишнього середовища, необхідно визначити показники які б кількісно оцінили стан і якість останньої. До таких кількісних характеристик можна віднести ступінь близькості стану екосистем до границі її стійкості, де буде загублена передбачуваність змін екосистем [10, с.26].

Одним з головних елементів екологічного менеджменту є екологічний аудит. Екологічна незалежна перевірка господарської діяльності підприємства з метою оцінки її відповідальності природоохоронному законодавству та розроблення рекомендацій щодо зниження фактичного або потенційного екологічного фінансового та інших збитків і витрат. До функцій екологічного аудиту належить контроль за формуванням екологічних витрат (втратах) за місцем їх виникнення з виявленням відхилень від нормативів, стандартів вимог і планових завдань, які регламентують природокористування, а також виявлення екстенсивних та інтенсивних факторів і резервів екологічної діяльності первинних підрозділів [19, с.8].

Таким чином, метою екологічного аудиту можна визначити вдосконалення виробничо-економічної діяльності підприємств з урахуванням та вдосконаленням економічної, фінансової, технологічної стратегії по підвищенню рівня екологічності підприємства.

З метою забезпечення екологічної безпеки на підприємстві слід проводити екологічний контроль. Екологічний контроль – регулювання екологічних відносин рівнів управління природокористуванням на підприємстві.

Як перехід від адміністративного контролю до заходів економічного впливу,

як стимулювання екологічного підприємництва виступає екологічний маркетинг. Екологічний маркетинг забезпечує довгостроковий добробут суспільства із соціальних та екологічних позицій на основі підприємницької діяльності суб'єктів господарювання, у тому числі захист природного навколишнього середовища в процесі виробництва та реалізації товарів та послуг.

В умовах ринкової форми господарювання система управління повинна забезпечувати нову екологічну політику. Цьому сприяє практика екологічного страхування. Екостраховання – страхування відповідальності підприємств за заподіяння збитків у зв'язку з аварією, технологічним збоєм або стихійним лихом, що призводять до забруднення довкілля [10, с.23].

Формування інтегрованої системи екологічного менеджменту на промислових підприємствах – це ефективний інструмент для комплексного вирішення завдання забезпечення якості продукції, охорони довкілля, професійної безпеки виробництва і відповідальності підприємства перед суспільством та сприяння інтегруванню України у світове співтовариство.

Сучасна екологічна ситуація і тенденції її зміни багато в чому визначаються промисловим виробництвом і господарською діяльністю загалом. Незважаючи на окремі успіхи і досягнення, загальний стан довкілля продовжує погіршуватися, що призведе до подальшого загострення екологічної кризи.

Основною причиною цих негативних процесів в Україні є низька ефективність механізмів екологічного контролю й управління, які використовуються на промислових підприємствах, та переважно засновані на жорстких адміністративних методах. Моделі організації й управління природокористуванням, які діють сьогодні в Україні, не забезпечують узгодженості економічних і природоохоронних цілей, через що виникає необхідність застосування нових підходів до вирішення екологічних проблем. У зв'язку з цим виникла необхідність розробки ефективної системи екологічного менеджменту як більш прогресивної моделі організації управління природокористуванням у ринкових умовах.

Взаємозв'язки між удосконаленням управління природокористуванням і економічним розвитком були головними питаннями на Конференції ООН з довкілля і розвитку, яка відбулася у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро. Основні її документи – "Декларація Ріо-де-Жанейро" та "Порядок денний на XXI століття" (Агенда-21). Саме в останньому вперше прозвучав термін "екологічний менеджмент", причому підкреслювалось, що екологічний менеджмент варто віднести до ключової домінанти сталого розвитку і водночас до найвищих пріоритетів промислової діяльності і підприємництва. Відповідно до цього виникло і поняття системи екологічного менеджменту як результат постійного зростання потреби підприємств і організацій у більш системному управлінському підході у питаннях охорони навколишнього середовища.

Сама хронологія розвитку поняття екологічного менеджменту має чіткий зв'язок з розробкою стандартів і міжнародних рекомендацій. Починаючи з 1992 р., коли Британський інститут стандартизації опублікував перший стандарт систем екологічного менеджменту BS 7750, було підготовлено низку різноманітних міжнародних документів у цій сфері, найважливішими серед яких є серія ISO 14000 – набір міжнародних стандартів систем екологічного менеджменту. На території України, яка з 1993 року є повноправним членом Міжнародної організації зі стандартизації (ISO), ці стандарти були впроваджені у 1997 році. Таким чином Україна офіційно приєдналася до міжнародного співтовариства у галузі впровадження та розвитку екологічного менеджменту [16, с.213].

Якість продукції або послуг є одним із найважливіших чинників успішності будь-якої виробничої діяльності. Це – сукупність властивостей і характеристик продукції або послуг, які надають їм здатність задовольняти обумовлені або передбачені потреби сучасної людини. Нині в усьому світі значно підвищились вимоги споживача до якості продукції, що супроводжується необхідністю її постійного підвищення та уможливорює досягнення і підтримання ефективної економічної діяльності. Водночас зростають

вимоги до екологічності самого виробництва, його безпечності для довкілля, працівників і суспільства. Відповідно до цього системи менеджменту промислових підприємств все частіше розробляються в інтегрованих формах, що дає змогу враховувати і гармонійно поєднувати різні аспекти виробничої діяльності.

Відповідно до цього Закону, з метою державного керування в області охорони навколишньої природного середовища є реалізація законодавства, контроль дотримання вимог екологічної безпеки, забезпеченням проведення ефективних і комплексних заходів щодо охорони навколишньої природного середовища, раціонального використання природних ресурсів, досягнення погодженості між державними природоохоронними органами і громадськістю в області охорони навколишньої природного середовища. Можна сказати, що державний екоменеджмент має чотири цільові основні функції. Це, насамперед, здійснення природоохоронного законодавства, контроль екологічної безпеки, забезпечення проведення природоохоронних заходів і досягнення погодженості дій державних і суспільних органів. З них найбільш розвинені перші дві цільові функції: реалізація і контроль.

У нашій державі були в минулому, ще в часи тоталітарної системи, спроби впровадити екологічний огляд (паспортизація) підприємств. Але з цього нічого не вийшло. Протягом перших трьох років після твердження ДСТ більшість українських підприємств склали такі паспорти, але в ті часи не виникала потреба в цих документах. Тоталітарна система з антиринковою ідеологією не в змозі була запропонувати ринкові механізми еколого-безпечного господарювання. Тільки зараз почали створюватися умови, що неодмінно зажадають ринкових механізмів і важелів, у тому числі екологічний аудит. Сприяє цьому і діюче природоохоронне законодавство України.

Для них створена відповідна організаційна інфраструктура, у яку входять органи екологічної експертизи й екологічної інспекції. Менш розвинені цільові функції забезпечення й узгодження, що є підставою управлінської піраміди. Між іншим, яке підстава, таке і будинок. Можна сказати, що міцність таких управлінських основ може забезпечити тільки впровадження екологічного аудиту. Тільки впровадженням екологічного аудиту можна забезпечити як ефективно проведення природоохоронних заходів, так і погодженість дій державних і суспільних органів, місцевих органів влади, підприємств. Екологічна безпека гарантується природоохоронним законодавством шляхом здійснення попереджувальних комплексно взаємозалежних політичних, економічних, технічних, організаційних, державно-правових і інших заходів. Комплексні заходи здійснюються підприємствами відповідно до екологічних вимог. У ринкових умовах державні вимоги підсилюються конкурентною боротьбою за ринки збуту чи продукції залучення інвестицій для розвитку. Ринкові вимоги до екологічної безпеки підприємства зажадають проведення систематичної незалежної й об'єктивної оцінки ступеня екологічних ризиків. Це можливо зробити тільки завдяки екологічному аудиту. Причому, результати таких оцінок є конфіденційними і призначені для посібника підприємства. Таким чином, компетентний, кваліфікований екологічний аудит сприяє посиленню законодавчих гарантій екологічної безпеки.

Ідеї екологічного менеджменту зародилися у далекому минулому. Ще в 1871 р. американський еколог Б. Коммонера спробував сформулювати закони екології, в яких чітко просліджується необхідність управління у галузі збереження довкілля. В даний час враховуючи екологічні проблеми України в їх різносторонньому прояві питання про необхідність обліку вимог в системі «Чоловік – матеріальне виробництво – природне довкілля», особливо на стадії ухвалення підприємницьких рішень, вже не підлягає дискусії.

Аналіз зарубіжної і вітчизняної літератури свідчить про відсутність консенсусу у різних авторів відносно конкретного вмісту і формування такого управління підприємством, коли утрата довкілля зведена до мінімуму. Відносно термінології вітчизняної екологічної науки поняття «Екологічний менеджмент» трактується по-різному, тому з'явилися певні непорозуміння відносно розмежування цього терміну з традиційним поняттям «Екологічне управління». В зв'язку з цим необхідно розробити

чіткіше визначення екологічного менеджменту, підсиливши в нім концептуальну базу управління.

Починаючи з 1995 р. підприємства дістали можливість здійснювати сертифікацію відповідно до EMAS (Ecomanagement and audit scheme or EMAS). Згідно із стандартами серії ISO 14000 основним їх предметом є система екологічного менеджменту, який складає для організацій зразок дій, завдяки яким буде досягнуто мету екологічної діяльності, розв'язані конкретні завдання у галузі охорони довкілля.

У серію ISO 14000 входять три групи документів:

- принципи створення і використання систем екологічного менеджменту;
- інструменти екологічного контролю і оцінки;
- стандарти, орієнтовані на продукцію.

Центральним є стандарт ISO 14001, згідно з яким здійснюється формальна сертифікація підприємства, а інші вважаються як допоміжними.

У документах серії ISO 14000, введених в Україні на добровільних принципах, термін «екологічний менеджмент» замінений терміном «управління якістю довкілля», а в окремих випадках – «екологічне управління». У цих поняттях згідно з аналізом існуючих нормативних документів виявляються істотні розбіжності. Екологічне управління пов'язане з постановкою завдань, включаючи обмеження і рамкові умови їх реалізації.

Багато авторів-економістів і екологів вважають, що «екологічне управління» – це планування, управління, контроль за всією діяльністю, направленою на виконання відповідних державних вимог в екологічній сфері.

З одного боку, сертифікація на відповідність стандартам серії ISO 14000 створює єдину базу для порівняння екологічної політики компаній з різних країн на міжнародному рівні, з іншого боку стандарти можуть створювати сприятливі умови для «експорту забруднення» – перенесення шкідливих виробництв в країни, які розвиваються. Таким чином, підприємство може бути сертифіковане в державі з «м'якшими» національними природоохоронними нормативами, отримавши при цьому міжнародний статус.

Стандарти серії ISO 14000 гнучких, потім, підхід постійного поліпшення, удосконалення в частині запобігання забрудненню довкілля в Україні може стати зтяжним і «постійним».

До кінця 2007 р. близько 112 тисяч підприємств світу здійснили сертифікацію і отримали екологічний сертифікат згідно із стандартом ISO 14001. За даними екологічного аудиту Німеччини станом на 2006 р. цей стандарт застосовувався в Японії (2229 підприємств), Німеччині (1400), Великобританії (1009), Швеції (645), на Тайвані (506), в США (480 підприємств).

Паралельно існуючий екологічний аудит ЄС висуває вищі вимоги, ніж ISO 14001. Між цими двома системами екологічного менеджменту існують певні відмінності: Постанова про екологічний аудит ЄС є частиною чинного в Європейському Союзі законодавства, тоді як стандарт ISO 14001 є приватною правовою угодою. Сфера дії Постанови про екологічний аудит ЄС поширюється на виробничі підприємства і обмежується Європейським Союзом і цю постанову містить вимога про офіційну заяву з інформування громадськості, тоді як стандарт ISO 14001 такої вимоги не містить. Екологічний аудит ЄС здійснює також державний контроль на вимогу офіційний призначеного державного інспектора і висуває вимогу безперервної модернізації виробництва, поліпшення умов виробництва з метою збільшення внеску підприємства в охорону довкілля.

Виконання всіх законів, що діють, – вимога екологічного аудиту ЄС, тоді як стандарт ISO 14001 лише закликає до цього і сподівається на виконання законів. Сумарні витрати на впровадження системи екологічного менеджменту включають витрати на консультативні послуги, організацію діяльності, сертифікацію за ISO 14001.

Вживання системи екологічного менеджменту забезпечує підприємства певними перевагами, до яких належать систематичне зниження негативного впливу на довкілля; систематичне зниження виробничих і експлуатаційних витрат; зниження

природоохоронних платежів і ефективніше дотримання вимог природоохоронного законодавства.

Додаткові переваги – зниження ризик виникнення аварійних ситуацій і масштабів їх наслідків; підвищення конкурентоспроможності підприємства на внутрішньому і зовнішньому ринках, можливість освоєння нових ринків; здобуття позитивного іміджу підприємством, поліпшення стосунків із споживачами, партнерами, інвесторами, державними органами, громадськістю; зниження процентних ставок по кредитах; зниження ставок платежів по екологічному страхуванню.

Практика підприємств світу, які упроваджують систему екологічного менеджменту засвідчує, що витрати компенсуються за 2–4 роки і дають можливість підприємствам економити значні засоби.

Економічні переваги системи екологічного менеджменту зажадають постійної підготовки фахівців і перепідготовки кадрів. Ряд зарубіжних шкіл бізнесу і менеджменту готують фахівців у галузі екологічного менеджменту по різних термінах навчання, у тому числі по програмах MBA. В даний час діють освітні програми, які фінансуються різними міжнародними фондами з метою допомогти країнам з перехідною економікою втілити відповідні стандарти екологічного менеджменту через підготовку фахівців. До короткострокових курсів, тренінгів, семінарів притягуються іноземні фахівці і консультанти. Діють також довготривалі проекти з підготовки і впровадження учбових курсів.

Міжнародна практика екологічного менеджменту і аудиту є зразком для запозичення і впровадження в Україні. Впровадження екологічного менеджменту в Україні залежить від ряду чинників: економічній ситуації; спрямованості і стабільності підприємств; регуляторній ролі органів державної влади; стану правового поля, яке регулює живлення охорони природи; інформованості населення про стан довкілля; підготовки висококваліфікованих фахівців у сфері охорони довкілля. Зрозуміло, що все ще складна економічна ситуація в Україні зрушує пріоритетність охорони природи на другий план.

В той же час, розвиваються підприємства, які орієнтуються на ринки розвинених країн. Отримуючи великі прибутки ці підприємства можуть бути зацікавлені у впровадженні сучасних систем екологічного менеджменту і аудиту і їх сертифікації. Велику роль покликані грати органи державної влади шляхом створення механізмів стимулювання впровадження системи охорони довкілля на підприємствах.

Комплексне управління охороною довкілля як на державному, так і на місцевому рівні, а також на рівні підприємств в Україні ускладнюється з тієї причини, що природоохоронні нормативно-правові документи діють здебільше в окремих областях (охорона атмосферного повітря, водних ресурсів, земельних ресурсів і тому подібне).

Природоохоронне законодавство в Україні постійно розвивається і удосконалюється. В даний час в українському законодавстві намітилися певні тенденції, які позитивно впливають на втілення системи охорони довкілля на підприємствах.

У 1997 р. стандарти серії ISO 14000 (14001, 14004, 14010-14012) були локалізовані в Україні затвердженням наказу Держстандарту України. На практиці виявляється, що ці стандарти практично невідомі людям, які працюють у сфері охорони довкілля, органах державної влади, громадських організаціях. Зрозуміло, що відсутність інформації негативно впливає на прийняття рішень на різних рівнях управління підприємствами. В той же час дефіцит інформації знижує активність громадських екологічних організацій.

Перераховані чинники впливають і на стан підготовки фахівців у сфері охорони довкілля, проведення відповідних спеціалізованих семінарів, курсів підвищення кваліфікації і тому подібне. Зрозуміло, що впровадження екологічного менеджменту в Україні – справа часу. Але передумови для формування системи екологічного менеджменту і аудиту в Україні існують.

Ще однією темою для дискусії є достатність відвертості підприємства відповідно до серії стандартів ISO 14001 відносно екологічної політики з позицій доступу для громадськості. У тому вигляді, в якому відомий цей стандарт, він має дуже загальний

характер в цьому контексті і створює атмосферу для зловживань підприємствами-забруднювачами. Головне полягає в тому, що стандарти серії ISO 14000 взагалі не містять кількісних вимог, нормативів, тому викликає сумнів приналежність цих документів до категорії стандартів.

Таким чином, незважаючи на недоліки в методологічній базі з розвитком практичного опрацювання впровадження екологічного менеджменту в Україні можна буде створити загальну теорію екологічного менеджменту, як одну з основних теорій впровадження екологічних вимог, їх дотримання з метою подолання соціально-економічної кризи за умови крайньої обмеженості наявних фінансових і матеріальних ресурсів, а також можливості збереження що оточує для майбутніх поколінь.

Грандіозні масштаби господарської діяльності людини підсилюють взаємозалежність економіки і довкілля. Проблеми впливу науково-технічного прогресу на довкілля описуються в науковій літературі, в колонках газет і журналів, на міжнародних конференціях, в передачах на радіо і телебаченні. У них чітко просліджуються дві протилежні точки зору. Перша підкреслює, що розвиток промисловості, сільського господарства, урбанізації і тому подібне неминуче приведе до катастрофи.

Інша точка зору засвідчує принципову можливість управління природними процесами і встановлення у кожному конкретному випадку оптимального співвідношення між потребами людини і збереженням довкілля. Людство, в принципі, здатне забезпечити динамічну рівновагу між своєю діяльністю і природою. Для вирішення цієї проблеми потрібно здолати сукупність протиріч – економічних, політичних, соціальних, психологічних і сформуванню природоохоронну стратегію, яка повинна базуватися на об'єктивній оцінці ситуації, яка склалася.

Що ж до ситуації в Україні, адміністративний (силовий) метод управління – заборонити, закрити, обмежити – в даний час вже не спрацьовує. Адже заборонити – це позбавити населення товарів і послуг, закрити – спровокувати безробіття, соціальна напруга і тому подібне. Іншими словами, адміністративні методи порушують баланс соціальних інтересів. А більшість людей сьогодні турбують, в першу чергу, проблема фізичного виживання, а не поліпшення соціально-екологічної ситуації. Тому крайні заходи в соціально-економічній політиці просто небажані, потрібно шукати компроміс між соціальними благами і екологічними пріоритетами.

Реальну економічну силу поступово перебирають на себе підприємці і ділові структури. Без їх участі реалізація великих соціально-екологічних проектів стає неможливою. В даний час важливим завданням є створення реальних умов для залучення бізнесу до процесів поліпшення якості природного середовища, прийняття вигідних для бізнесу і території «правил гри».

Адже бюджетні асигнування на природоохоронні заходи зведені до мінімуму, а надії на позабюджетні охоронні фонди не здійснюються. До того ж багато неплатоспроможних підприємств викликають кризу неплатежів, і тому фінансовий чинник обмежує активну природоохоронну діяльність. До того ж природоохоронна діяльність здійснюється на тлі низької соціальної культури населення.

При переході до ринкових умов господарювання особливо актуальною є необхідність підкріплення економічними стимул-реакціями плоти часу господарської діяльності, яка направлена на природоохоронні заходи. Суть економічного стимулювання природоохоронної діяльності полягає в створенні в підприємств-природокористувачів безпосередньої зацікавленості в здійсненні заходів природоохоронного характеру, встановлення пільгових кредитів, компенсаційних виплат при поліпшенні природоохоронних показників, звільнення на деякий час від обов'язкових платежів, система матеріального заохочення працівників і тому подібне.

В той же час підвищується рівень відповідальності підприємств, тому повинні застосовуватися такі форми впливу, як нормативні і наднормативні платежі за вжиток природних ресурсів; платежі за забруднення довкілля; штрафи при порушенні нормативів і правилах раціонального природокористування; відшкодування заподіяних збитків і тому подібне. Лише поєднання цих двох механізмів – стимулювання і відповідальності

– може дати позитивний результат. Зрештою це і є дорога до стійкого розвитку, який є метою сучасного ефективного управління природоохоронною діяльністю.

Екологічна сертифікація може проводитися в обов'язковій і добровільній сферах.

Обов'язковій сертифікації в національній системі УкрСЕПРО підлягають об'єкти, що відповідно до чинного законодавства повинні відповідати вимогам з охорони навколишнього середовища, забезпеченню екологічної безпеки і збереженню біологічного розмаїття.

Добровільній сертифікації можуть бути піддані інші об'єкти з урахуванням сформованої міжнародної практики згідно зі ст. 17, 18 і 19 Закону України «Про стандартизацію і сертифікацію» [1].

Об'єктами обов'язкової екологічної сертифікації є:

- системи управління охороною навколишнього середовища, регламентовані міжнародними стандартами, що розроблюються в технічному комітеті ISO/TC207 «Управління охороною навколишнього середовища», у якому Україна бере участь;
- продукція, шкідлива для навколишнього середовища, включаючи озоноруйнівні речовини й продукція, що їх містить, передбачувані до ввозу в Україну і вивозу з України, а також товари, увезені на митну територію України;
- екологічно шкідливі технології, включаючи ті, що ввезені на митну територію України і використовуються на промислових і дослідно-експериментальних об'єктах підприємств і організацій оборонних галузей промисловості;
- відходи виробництва і споживання, включаючи небезпечні й інші відходи, які є об'єктом транскордонного перевезення, і діяльність у сфері поводження з відходами;
- види тварин і рослин, їхні частини або деривати, що підпадають під дію Конвенції про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, які знаходяться під загрозою зникнення, здобуті у відкритому морі суднами під прапорами України.

При позитивних результатах перевірки органи із сертифікації видають заявникам екологічні сертифікати встановленого зразка і дозвіл на право маркування об'єктів сертифікації екологічним знаком відповідності.

Згідно Концепції екологічної освіти України, затвердженої рішенням Колегії Міністерства освіти і науки України від 20 грудня 2001 долі № 13/6-19, підготовці фахівців з екологічного менеджменту надається державної ваги. Оскільки розв'язання екологічних проблем держави здійснюється через розв'язання екологічних проблем конкретних підприємств, впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах України є завданням для держави вельми нагальним. Проблема правового регулювання становлення і здійснення екологічного менеджменту в Україні і досліджується в цій статті.

Екологічний менеджмент – це управління екологічними характеристиками конкретних суб'єктів екологічно небезпечної діяльності, джерел екологічної небезпеки або окремих природних комплексів. Управління громадськими екологічними організаціями не розглядається нами як екологічний менеджмент, хоча діяльність таких організацій щодо впровадження конкретних екологічних заходів може бути екологічним менеджментом [1].

Саме слово «менеджмент» походить з англійської мови й означає «управління», «керування». Цей термін виник на початку ХХ ст. у США, коли американський дослідник Ф. У. Тейлор запропонував розглядати управління підприємством як науку. З тієї години поняття менеджменту значно зеволуціонувало, виникли різні види менеджменту, у тому числі й екологічний менеджмент. Незважаючи на багатозначність цього поняття, у наш час семантично воно переважно означає управління локального рівня.

Термін «екологічний менеджмент» розглядається переважно в таких значеннях:

- а) як діяльність громадських екологічних організацій;
- б) як сукупність методів і засобів управління природоохоронною діяльністю підприємства;
- в) як система управління окремим природним комплексом, що підлягає особливій охороні;

г) як частина загальної системи управління, яка включає організаційну структуру, діяльність з планування, обов'язки, відповідальність, досвід, методи, методика, процеси і ресурси для формування, здійснення, аналізу та актуалізації екологічної політики конкретної організації.

За об'єктами екологічний менеджмент поділяється на:

а) екологічний менеджмент суб'єктів екологічно небезпечної діяльності (наприклад: підприємств);

б) екологічний менеджмент джерел екологічної небезпеки (наприклад: сховищ радіоактивних відходів);

в) екологічний менеджмент окремих природних комплексів (наприклад: річки Дніпро).

За суб'єктами екологічний менеджмент поділяється на:

а) внутрішній – здійснюється в межах самого об'єкту управління (наприклад: здійснюється адміністрацією даного підприємства);

б) зовнішній – здійснюється зовнішніми суб'єктами управління щодо даного об'єкту управління (наприклад: законодавче регулювання діяльності окремих підприємств, управлінські рішення міністерств і відомств, яким підпорядковані конкретні підприємства).

За обсягом:

а) цілковитий – охоплює усі екологічні характеристики об'єкту управління;

б) частковий – охоплює лише частину екологічних характеристик об'єкту управління.

За джерелами правового регулювання:

а) системний – здійснюється шляхом впровадження на об'єкті менеджменту встановленої законодавством системи екологічного менеджменту (наприклад, згідно ДСТУ ISO 14001-97);

б) безсистемний – здійснюється відповідно до загальних норм екологічного законодавства.

За напрямками управлінського впливу:

а) екологічний менеджмент природокористування;

б) менеджмент екологічного ризику;

в) обслуговуючий екологічний менеджмент (охоплює інформаційне забезпечення, взаємодію з державними органами, громадськими організаціями, створення екологічних фондів, екологічне страхування, екологічний тренінг та інші види обслуговуючої діяльності, яка входить до системи екологічного управління, але не стосується безпосередньо ні природокористування, ні управління екологічним ризиком).

Екологічний менеджменту включає такі первинні або першоелементи:

– суб'єкт екологічного менеджменту – чи особа організація, яка здійснює екологічне управління об'єктом екологічного менеджменту;

– об'єкт екологічного менеджменту – суб'єкт екологічно небезпечної діяльності, джерело екологічної небезпеки або природний комплекс, щодо екологічних характеристик яких здійснюється екологічний менеджмент;

– зміст екологічного менеджменту – сукупність управлінських заходів, за допомогою яких суб'єкт впливає на об'єкт екологічного менеджменту (планування, облік, аудит, інформування, фінансування тощо);

– екологічний аспект (характеристика) – аспект функціонування об'єкту екологічного менеджменту, який стосується вимог екологічного законодавства, запобігання чи розв'язання екологічних проблем;

– ідеальний стан об'єкту екологічного менеджменту – результат, якого прагне досягнути суб'єкт екологічного менеджменту через заходи управлінського впливу на об'єкт екологічного менеджменту. Є об'єктивні і суб'єктивні критерії визначення ідеального стану: об'єктивні – екологічне законодавство й екологічна криза; суб'єктивні – екологічна свідомість і культура.

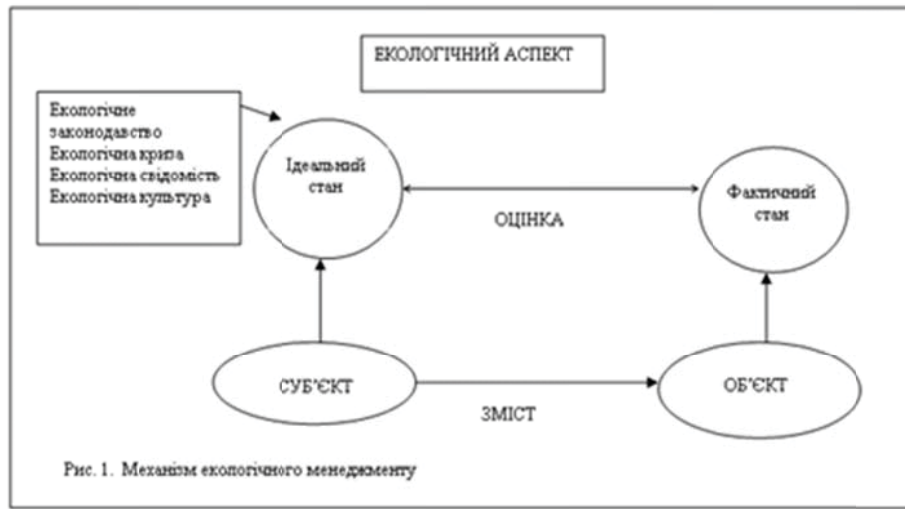

Рис. 1. Механізм екологічного менеджменту

Законодавство України про екологічний менеджмент розвинуте недостатньо. Наразі правове регулювання екологічного менеджменту здійснюється в двох напрямках:

- а) визначення еколого-правового статусу суб'єктів екологічно небезпечної діяльності;
- б) впровадження систем екологічного менеджменту.

Істотним недоліком першого напрямку правового регулювання є розкиданість правових приписів щодо здійснення екологічного менеджменту в численних актах екологічного законодавства: у Земельному, Водяному, Лісовому кодексах, Гірничому законі України від 06.10.99, Законах України «Про власність» від 07.02.91 [2], «Про підприємства в Україні» від 27.03.91 [3], «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.91 [4], «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94 [5], «Про транспорт» від 10.11.94 [6], «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.95 [7], «Про відходи» від 05.03.98 [8], «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01 2001р. [9], «Про охорону атмосферного повітря» у редакції від 21.06 2001 р., тощо.

Кожен із зазначених законів визначає окремі аспекти екологічного менеджменту підприємства, або порядок застосування окремих заходів екологічного менеджменту (статистична екологічна звітність, екологічний облік, інформування, оцінка екологічного впливу тощо). Такий стан справ призводить до неефективності екологічного законодавства України в частині здійснення екологічного менеджменту підприємств.

На даний час охорона, раціональне використання та відтворення лісових ресурсів набуває все більшого значення в соціально-економічній діяльності людини. В результаті розвитку виробництва збільшується потреба в сировинних ресурсах.

На кожному етапі втрачаються значні обсяги сировини, крім того, в процесі виробничої діяльності підприємство забруднює навколишнє середовище.

В процесі виробництва підприємство забруднює такі компоненти навколишнього середовища: атмосферне повітря, ґрунт, водні об'єкти та біосферу, що призводить до витрат на сплату компенсацій за забруднення окремих об'єктів навколишнього середовища.

Найбільшого впливу в процесі виробничої діяльності підприємства зазнає атмосфера, оскільки територія розташування підприємства межує з Карпатським національним природнім парком, тому викиди в процесі виробництва строго контролюються.

Особливо небезпечними для атмосферного повітря є тверді частинки золи CO₂ та вуглеводні.

Основні джерела викидів в атмосферне повітря твердих частинок є :

- шліфувальні верстати;
- котельні, що щорічно у цехах для опалення приміщень та у процесі сушіння деревини спалюють приблизно 800 тонн вугілля; технологічне обладнання, яке працює переважно на бензині, солярці та мастилі;
- транспорт, який працює на лісосіках, доставляє деревину у цехи та перевозить готову продукцію.

Щорічно транспортом у районі викидається приблизно 1226,8 тонн шкідливих речовин (оксиди вуглецю, оксиди азоту, вуглеводні та тверді частинки, що містять сірку та золу).

Окрім цих джерел викидів в атмосферне повітря потрапляють речовини, що утворюються у процесі спалення шліфувального пилю та кори, різноманітні аерозольні та рідкі сполуки від обробки та склеювання деталей лаками, фарбами та клеєм.

Забруднення атмосферного повітря призводить до отруєння лісів, особливо шкідливими є оксиди сірки та азоту, які викидаються котельнями та автотранспортом. По одинці вони викликають послаблення життєдіяльності дерев, а утворюючи сірчану та азотну кислоту вони завдають максимальної шкоди, випадаючи на землю кислотними дощами. Просочуючись у землю вони роз'їдають кореневу систему і з часом вилуговують корисні речовини, такі як кальцій та калій. Потрапляючи на листя чи хвою, кислотні дощі призводять до порушення фотосинтезу, що призводить до передчасного старіння дерева [8]. Це приносить значну шкоду лісовому господарству, оскільки через забруднення атмосферного повітря знижується поточний приріст деревини, збільшується кількість відмираючих дерев і підприємство втрачає значні кошти.

З метою зниження викидів забруднюючих речовин в атмосферу на підприємствах галузі впроваджуються і рекомендуються такі шляхи:

- маловідходні і безвідходні технологічні процеси – технологія обробки деревини методом вальцювання, яке забезпечує низькослойні покриття та скорочення використання лакофарбних матеріалів на 40–50% і відповідно зменшення викидів в атмосферне повітря;
- технологія використання термопрокату, яка зменшує розхід лакофарбних матеріалів і викидів твердих та газоподібних шкідливих речовин;
- використання малотоксичних матеріалів (водорозчинні лаки, фарби, шпаклівки на силікатній основі, плівкові матеріали, смола КФ-МГ-М);
- прогресивні очисні споруди – двоступенева і трьохступенева очистка, вологі фільтри, пилоочисні установки, термокаталітичні реактори, системи багатократного використання повітря і спалювання в топках котлів, біохімічні засоби очистки від забруднюючих речовин;
- використання для опалення в котельнях замість вугілля дрова ТЕ відходів деревини, що дозволить зменшити викиди CO₂ в атмосферне повітря,
- переведення автотранспорту на дизельне паливо, що зменшить викиди в атмосферу шкідливих речовин.

При сучасній техніці і технологіях термін "відходи" починає старіти: вся сировина, що надходить на підприємство, так чи інакше повинна бути використана.

Завжди є шляхи використання низькосортної сировини та відходів і кожне підприємство обирає найбільш перспективні для себе шляхи з огляду на спеціалізацію та напрямок діяльності, видів та обсягів відходів, економічних та екологічних перспектив.

При комплексній переробці сировини весь її баланс в обсязі 92–95% від загальної кількості – це напівфабрикати певної кондиції: основна продукція і вторинна сировина, або відходи. В кожному окремому випадку кількість відходів по відношенню до вихідної сировини різна і знаходиться в прямій залежності від глибини переробки деревини.

Технологічний вплив виробничої діяльності на навколишнє середовище у першу чергу стосується рослинного покриву тому, що він є сировинним ресурсом. Крім цього,

вирубка лісу призводить до зникнення окремих видів тварин та птахів. Вирубка лісу поблизу берегів рік призводить до ерозій та зсувів, а послаблення ґрунтового покриву є сприятливим для селів.

Окрім основного впливу на навколишнє середовище існує також забруднення від допоміжних об'єктів таких, як котельні, транспорт, машини та обладнання, що використовуються у технологічному процесі і є джерелом забруднення атмосферного повітря, води та ґрунтів такими речовинами, як оксиди сірки та азоту, вуглеводні, тверді частинки, що містять сірку та золу, органічні сполуки та похідні нафтопродуктів. Стічні води підприємства також містять велику кількість органічних та неорганічних сполук.

Ще одним джерелом забруднення є добрива, особливо небезпечними з яких є азотні. Через велику рухливість нітратного азоту вони легко вилугуюються та забруднюють ріки та водойми. Наслідком потрапляння азотних добрив у водойми є швидкий ріст водоростей, що призводить до дефіциту кисню та вимирання риб.

В наш час природоохоронна діяльність більше заснована на вирішенні проблем пов'язаних з раціональним використанням природних ресурсів та пошуку шляхів виробництва, які б виключали можливість негативного впливу виробництва на якість навколишнього середовища. Мова іде про мало- та безвідходні, а також енергоекономні технології, які одночасно забезпечують комплексне використання сировини та відходів виробництва.

Раціональне використання та відтворення лісових ресурсів набуває все більшого значення в соціально-економічній діяльності людини. Тому сучасне поводження з відходами деревини потребує негайних шляхів вирішення.

Для вирішення питання про повноцінне використання сировини в даному курсовому проекті пропонується такий метод використання відходів деревини, як виробництво паливних брикетів.

Такий шлях вирішення проблеми обраний через такі свої переваги: наявність великих обсягів сировини; простота технологічного процесу;

– використання брикетного виду палива дозволить заощадити кошти на видобувних видах палива;

– при спаленні брикетів в атмосферне повітря виділяється набагато менше шкідливих сполук і вони є екологічним видом палива.

Крім цього, паливні брикети планується як для опалення самого підприємства, так і для продажу іншим підприємствам та населенню.

Інший напрям правового регулювання – впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах, установах, організаціях. Чинне законодавство передбачає три форми системи екологічного менеджменту:

а) система екологічного менеджменту щодо забезпечення екологічної безпеки підприємств згідно ДСТУ 3273-95 Безпечність промислових підприємств. Загальні положення та вимоги;

в) система екологічного менеджменту відповідно до міжнародного стандарту ДСТУ ІСО 14001-97 Системи управління навколишнім середовищем. Склад та опис елементів і настанови щодо їх застосування;

г) система екологічного менеджменту, що вмонтована до системи управління якістю згідно міжнародного стандарту ДСТУ ІСО 9001-2001 [11].

ДСТУ 3273-95 є вітчизняною розробкою і визначає систему екологічного менеджменту для забезпечення екологічної безпеки підприємств. Слід зазначити, що всі стандарти, що визначають вимоги до систем екологічного менеджменту, носять рекомендаційний характер і не є обов'язковими до застосування. ДСТУ 3273-95 стосується не всіх екологічних аспектів діяльності підприємства, а лише тих, що пов'язані із забезпеченням екологічної безпеки. Згідно цього стандарту система екологічного менеджменту передбачає ідентифікацію показників, що використовуються для кількісного вимірювання безпеки і встановлення граничних нормативів цих

показників. Система менеджменту визначає напрямки негативного впливу діяльності даного підприємства на довкілля. Управління показниками безпечності здійснюється щодо шкірного джерела екологічної небезпеки даного підприємства. Система екологічного менеджменту охоплює такі складники: екологічна служба підприємств, обізнаність персоналу, визначення показників екологічної безпечності та їх нормативів щодо шкірного джерела екологічної небезпеки, врахування середовища розташування підприємства, рівня його технологій, ресурсоспоживання, оцінка рівня екологічної безпеки, механізм реагування на екологічні аварії, планування заходів екологічної безпеки, постійний контроль за роботою системи, застосування заходів щодо поліпшення роботи системи менеджменту екологічної безпеки.

ДСТУ ISO 14001-97 – міжнародний стандарт, прийнятий Міжнародною організацією стандартизації. Він широко поширений у Європі, але в Україні системи екологічного менеджменту відповідно до цього стандарту впровадили лише три підприємства: «Кока-кола», Харківське підприємство «Екотон» і Севастопольський ЦСМ. Незважаючи на ті, що державна політика схиляється до надання переваг підприємствам, що впровадили систему екологічного менеджменту, в Україні цей напрямок розвинутий досить слабо.

ДСТУ ISO 14001-97 передбачає систему екологічного менеджменту щодо всіх екологічних характеристик підприємства, а не лише щодо забезпечення екологічної безпеки.

Система екологічного менеджменту відповідно до цього стандарту передбачає:

1. Формування та підтримання екологічної політики підприємства;
2. Визначення і виконання вимог екологічного законодавства;
3. Наявність організаційної структури екологічного управління;
4. Визначення екологічних аспектів діяльності підприємства та вимінювання екологічних показників функціонування системи;
5. Розробка екологічних програм для планування екологічних заходів;
6. Визначення процедури здійснення екологічно небезпечних робіт;
7. Підготовку персоналу для знання процедур системи;
8. Налагодження інформаційних зв'язків між підрозділами підприємства, державними органами, іншими організаціями;
9. Управління документацією системи для підтримання її в актуальному стані;
10. Визначення процедури реагування на надзвичайні екологічні ситуації;
11. Виявлення відхилень і підготовка коригувальних і запобіжних дій;
12. Реєстрація екологічних характеристик та інших даних системи;
13. Екологічний аудит і аналіз з боку керівництва;
14. Постійне поліпшення системи екологічного менеджменту.

Екологія і екологічний менеджмент – це міцна зброя в конкурентній боротьбі за ринки збуту між країнами.

За кордоном кредит, наприклад на будівництво, вам не нададуть без екологічного висновку, а більшість технологічних проектів потрапляють в розділ «різні виробництва» і потребують екоекспертизи. Нам теж сьогодні вкрай необхідні експерти з екологічного менеджменту. На жаль, в Україні ще довго не буде великих обсягів інвестицій з причини відсутності страхування екологічної відповідальності і відповідних законів. На Заході ті, хто придбав підприємство, відповідають за те, що знаходиться в ґрунтах території, на якій воно розташоване. Без екологічного висновку потенційні закордонні покупці вітчизняних підприємств не поспішають до нас. Екологічний висновок – дуже суттєва річ і необхідно розвивати страхування професійної відповідальності. На Заході діє законодавство, яке зобов'язує відповідати за екологічні наслідки, що дісталися від попередніх власників землі. Отож, прийняття подібного закону в Україні є мірою для наближення національного законодавства до міжнародних норм.

Екологічний менеджмент передбачає оцінку не у відносних одиницях, а в абсолютних – «скільки кілограмів, тонн, кубічних метрів забруднюючих речовин

потрапило у довкілля». І відповідно в загальному менеджменті потрібно максимізувати співвідношення загального прибутку до витрат, а в екологічному менеджменті потрібно мінімізувати викиди.

Один з пунктів екологічного мислення полягає в тому, що потрібно займатися самоосвітою і самовдосконаленням у сфері екології. Саме тому важливо займатися освітою людей, які створюють нову техніку, породжують нові види забруднень, котрі людський організм інколи не здатний помітити. Наприклад, радіація та її частина отрут не мають ні кольору, ні запаху. Ми не знаємо, як на нашому здоров'ї та житті наступних поколінь позначиться те чи інше відкриття. Тому оптимально було б спочатку прораховувати ступінь екологічних наслідків. В Україні це мало хто робить. Такий облік мають вести економісти, фахівці. Згідно з концепцією екологічної освіти в Україні, затвердженої рішенням міністерства та науки у 2001 р. підготовці фахівців з екологічного менеджменту приділено значну увагу. Оскільки розв'язання екологічних проблем держави здійснюється через розв'язання екологічних проблем конкретних підприємств впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах нашої держави є важливим та нагальним завданням.

Для підвищення ефективності управлінських рішень у сфері екологічного менеджменту необхідно запровадити комплексну систему моніторингу, спрямовану на відслідковування і контроль за екологічним станом довкілля.

Вивчення екологічної безпеки території доцільно проводити на основі побудови математикокартографічної моделі екологічного ризику від потенційно небезпечних об'єктів.

Потрібно розробити державну програму здійснення структурної перебудови та екологізації економіки за інноваційною моделлю.

Висновки

З цього ми можемо зробити висновок, що основними екологічними проблемами підприємства є :

- відходи лісозаготівлі (гілки, листя, хвоя, кора) та деревообробки (кускові відходи деревини, тирса, стружка, кора, шліфувальний пил та інші);
- викиди котельень, автотранспорту, машин та механізмів; стічні води;
- токсичні речовини від догляду за лісом (добрива, гербіциди та пестициди). Для вирішення цих проблем існують такі шляхи:
 - маловідходне та безвідходне виробництво;
 - встановлення додаткових фільтрів та очисних споруд;
 - використання циркуляційної системи водопостачання та біологічна
 - очистка стічних вод;
 - використання дизельного палива та заміна вугілля біопаливом;
 - використання малотоксичних пестицидів та гербіцидів;
 - зменшення використання азотних добрив та пошуки більш;
 - перспективних добрив на основі кори та інших відходів.

Для зменшення відходів виробництва необхідно для кожного виду відходів розробити перспективні шляхи їх використання, які б дозволили не тільки зменшити обсяги відходів на ділянках підприємства та у лісі, але й принесли екологічну та економічну вигоду.

Оскільки найбільший негативний вплив виробництва спостерігається на атмосферне повітря, тому для вирішення проблеми поводження з відходами тирси необхідно в першу чергу звернути увагу на такі шляхи вирішення проблеми, які б дозволили зменшити вплив виробничої діяльності на навколишнє середовище.

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що законодавство України про екологічний менеджмент потребує вдосконалення, також потребує вдосконалення і державна політика щодо екологічного менеджменту. При вдосконаленні законодавства необхідно здійснити його систематизацію для розробки злагодженої системи

законодавства про екологічний менеджмент. Але порядок розробки і впровадження такої системи – предмет подальших наукових досліджень щодо екологічного менеджменту. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є також механізм впровадження систем екологічного менеджменту на підприємствах України.

Список літератури

1. Закон України «Про власність» від 07.02.91 р., // rada.kiev.ua.
2. Закон України «Про підприємства в Україні» від 27.03.91 р., // rada.kiev.ua.
3. Закон України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25.06.91 // rada.kiev.ua.
4. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» від 24.02.94. // rada.kiev.ua.
5. Закон України «Про транспорт» від 10.11.94. // rada.kiev.ua.
6. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 08.02.95, // rada.kiev.ua.
7. Закон України «Про відходи» від 05.03.98 // rada.kiev.ua.
8. Закон України «Про об'єкти підвищеної небезпеки» від 18.01 2001 р. // rada.kiev.ua.
9. Закон України «Про охорону атмосферного повітря» у редакції від 21.062001 р. // rada.kiev.ua.
10. Акуленко В. Л., Мамчук І. В. Екологічний менеджмент в контексті забезпечення екологічної безпеки підприємства // Вісник Хмельницького національного університету. – 2009. – № 5, Т.1. – С. 21–26.
11. Галушкіна Т. П. Экономические инструменты экологического менеджмента: теория и практика: Монографія. – Одесса: ИПриЭЭИ НАН Украины, 2000. – 280 с.
12. Донець Л. І., Прокопенко Є. Ю. Екологічна безпека в координатах світового розвитку // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – № 6, Т.1. – С. 151–154.
13. Кушнір Ю. В. Перспективи впровадження системи екологічного аудиту на промислових підприємствах // Науковий вісник НЛГУ. – 2005. – Вип. 15.7. – С. 251–254.
14. Огородник М. М., Новак У. П. Тенденції розвитку екологічного аудиту як інструмента системи екологічного менеджменту // Вісник національного університету "Львівська політехніка". – 2009. – № 647 (76). – С. 440–444.
15. Пашков Е. В., Фомин Г. С., Красный Д. В. Международные стандарты ИСО 14000. Основы экологического управления. — М.: ИПК «Издательство стандартов», 1997.
16. Потай О. А. Формування інтегрованої системи екологічного менеджменту промислових підприємств // Науковий вісник НЛГУ. – 2009. – Вип. 19.9. – С. 212–216.
17. Семенова В. Ф., Михайлюк О. Л. Екологічний менеджмент: Навч. посібник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004 – 407 с.
18. Хабарова Е. И. Менеджмент на стыке экономики и экологии // Менеджмент в России и за рубежом. — 1999. — № 3. — С. 29–36.
19. Шевчук В. Я. Екологічний аудит: Посібник з екологічного менеджменту і екологічного аудиту – К.: Символ-Т, 1997. – 221 с.
20. <http://www.ecology.or.jp/isoworld/english/analy14k.html>

AN ECOLOGICAL MANAGEMENT IS ON THE INDUSTRIAL ENTERPRISES OF UKRAINE: TABLE OF CONTENTS AND ESSENCE OF CONCEPT

E. S. BILYK, senior teacher, graduate student

Maintenance and essence of concept is considered ecological management and prospects of his application and introduction on the enterprises of Ukraine.

Поступила в редакцію 17.10 2012 г.